

УДК 343.974:343.77

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.26>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЕЮ 246 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ступник Я.В.,

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0001-8024-9735
e-mail: yaroslav.stupnik@uzhnu.edu.ua*

Ступник Я.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини, передбачені статтею 246 Кримінального кодексу України.

Стаття присвячена кримінологічній характеристиці осіб, які вчиняють злочини, передбачені статтею 246 Кримінального кодексу України. На підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень проаналізовано структурні компоненти особистості злочинця – соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні характеристики, що позначаються на особливостях їхньої злочинної поведінки.

Встановлено, що в Україні більшість кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства становлять незаконні рубки лісових насаджень, які здійснюються працездатними місцевими жителями із середньою або неповною вищою освітою, що не мають постійної зайнятості та, як правило, без відповідної професії у сфері лісового господарства. Значна кількість таких осіб проживає у сільській місцевості, де безпосередньо зосереджені лісові масиви. Основну масу злочинців складають чоловіки (97–99%), що пояснюється фізичними вимогами до виконання робіт із валки, трелювання та інших технологічно складних операцій із заготівлі деревини: майже повна відсутність жінок серед засуджених свідчить про те, що незаконна порубка є справою, яка потребує специфічних навичок і значних фізичних зусиль. Вікова категорія від 18 до 39 років охоплює близько 62% усіх виявлених правопорушників.

Окрему увагу приділено груповим та організованим формам злочинної діяльності у лісовому секторі. Проаналізовано явище «корумпованого екологічного ліцензування» як специфічної форми корупційної взаємодії між злочинними угрупованнями та посадовими особами органів лісового господарства.

Визначено, що основними криміногенними чинниками є соціально-економічна маргіналізація населення, безробіття, низький рівень доходів та відсутність належної інфраструктури у сільській місцевості. Рівень рецидивної злочинності залишається відносно невисоким, а участь жінок та осіб у стані алкогольного сп'яніння – мінімальною, що вирізняє цей вид злочинності з-поміж інших категорій кримінальних правопорушень і свідчить про її переважно раціональний та заздалегідь спланований характер.

Ключові слова: особа злочинця, кримінологічна характеристика, незаконна порубка лісу, екологічна злочинність, кримінальні правопорушення, криміногенні чинники, протидія злочинності.

Stupnyk Y.V. Criminological characteristics of persons who commit crimes provided for in Article 246 of the Criminal Code of Ukraine.

The article is devoted to the criminological characteristics of persons who commit crimes provided for by Article 246 of the Criminal Code of Ukraine. Based on the study of materials of criminal proceedings, the structural components of the personality of the criminal were analyzed - socio-demographic, criminal-legal and moral-psychological characteristics that affect the features of their criminal behavior.

It was established that in Ukraine the majority of criminal offenses in the field of forestry are illegal felling of forest plantations, which are committed by able-bodied local residents with secondary or incomplete higher education, who do not have permanent employment and, as a rule, without a

corresponding profession in the field of forestry. A significant number of such persons live in rural areas, where forest areas are directly concentrated. The bulk of criminals are men (97–99%), which is explained by the physical requirements for performing felling, skidding and other technologically complex timber harvesting operations: the almost complete absence of women among the convicted indicates that illegal logging is a business that requires specific skills and significant physical effort. The age category from 18 to 39 years covers about 62% of all identified offenders.

Special attention is paid to group and organized forms of criminal activity in the forest sector. The phenomenon of “corrupt environmental licensing” is analyzed as a specific form of corrupt interaction between criminal groups and officials of forestry authorities.

It was determined that the main criminogenic factors are the socio-economic marginalization of the population, unemployment, low incomes and the lack of proper infrastructure in rural areas. The level of recidivism remains relatively low, and the participation of women and people in a state of alcoholic intoxication is minimal, which distinguishes this type of crime from other categories of criminal offenses and indicates its predominantly rational and pre-planned nature.

Key words: identity of the criminal, criminological characteristics, illegal logging, environmental crime, criminal offenses, criminogenic factors, combating crime.

Постановка проблеми. Незаконне використання природних ресурсів завдає шкоди не лише сучасному суспільству, а й майбутнім поколінням, свідчить про моральну деградацію та є симптомом глибокої суспільної кризи. Зростання екологічної злочинності загалом і правопорушень у лісовому секторі зокрема становить загрозу для самих основ людського існування – як у природничо-біологічному, так і в етичному та моральному відношенні. Саме тому боротьба з незаконним лісокористуванням, як і з іншими формами злочинної експлуатації природи, належить до пріоритетних завдань для забезпечення сталого розвитку суспільства. Водночас дієва профілактика злочинів у цій сфері неможлива без чіткого визначення її предмета та зосередження уваги на ключових криміногенних факторах, які формуються передусім на рівні особистісних характеристик правопорушників.

Отже, кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері лісового господарства, є актуальним і важливим завданням на сучасному етапі побудови ефективної системи протидії незаконному лісокористуванню в умовах наявних суспільних викликів.

Мета статті полягає в установленні, наданні опису та поясненні кримінологічно значущих рис осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 246 Кримінального кодексу України.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми протидії злочинності у сфері лісового господарства під різним кутом зору в різні часи ставали фокусом уваги таких вчених як С.М. Акіфзаде, З.Б. Бахмудов, С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, О.В. Заїчко, О.М. Литвинов, М.Г. Максименцев, С.І. Марко, Р.О. Мовчан, В.К. Матвійчук, Ю.В. Орлов, Є.О. Письменський, Г.С. Поліщук, І.В. Попов, А.М. Притула, Б.Б. Тангієв, Ю.А. Турлова, А.М. Шульга та ін. Але, незважаючи на вагомий науковий внесок згаданих дослідників та його значення для кримінологічної теорії і практики, особа злочинця у зазначеній сфері залишається недостатньо вивченою. Слід констатувати, що сучасна наука досі не має вичерпного й об’єктивного знання про осіб, які вчиняють злочини у сфері лісового господарства.

Вклад основного матеріалу. В умовах сучасного розвитку кримінологічної теорії особливо зростає роль наукових знань про особистість злочинця, яка виступає центральною ланкою механізму злочинної поведінки. Актуальність цього напрямку дослідження підтверджує, наприклад, той факт, що показники (як абсолютні, так і відносні) повторної злочинності в Україні на цей час мають високий рівень. Зростання кількості осіб, які вчиняють злочини повторно, вказує на недостатній рівень ефективності застосування запобіжних заходів стосовно осіб, що вчиняли злочини раніше. у цій ситуації на одне з перших місць у кримінологічній науці виходить питання, чи розуміємо ми в повному й достатньому обсязі особу, яка вчиняє або схильна до вчинення злочину.

У результаті цього отримує підтвердження теза про те, що предмет кримінологічної науки не може не охоплювати вивчення характеристик осіб, які вчиняють злочини, що має велике практичне значення, в першу чергу для профілактики злочинів, оскільки неможливо протистояти будь-кому й будь-чому, не знаючи його природи та сутності. Саме наукове дослідження особистості злочинця створює необхідні теоретичні передумови як для розробки ефективного механізму протидії злочинності, так і для прогнозування індивідуальної злочинної поведінки [1, с. 162-163].

У теорії кримінології сформувалася чітка позиція стосовно погляду на проблему особистості злочинця, яка полягає в тому, що успішне попередження злочинів є можливим лише в тому випадку, якщо увагу буде сконцентровано на цій особі, оскільки саме особистість злочинця – носій причин їх учинення. Через це можна наголосити на тому, що ця особистість є головною й найважливішою ланкою всього механізму злочинної поведінки. Ті її особливості, які породжують таке поведіння, повинні бути безпосереднім об'єктом попереджувального впливу. Тому проблема особистості злочинця належить до провідних і водночас найбільш складних у кримінології.

Питанню особистості злочинця в кримінологічній науці приділяють суттєве значення, і не дарма воно є одним з елементів предмету дослідження кримінології як науки й існує при цьому поряд із такими кримінологічними явищами, як злочинність, детермінація злочинності, протидія злочинності тощо [1, с. 163-164].

Під особистістю злочинця І.М. Даньшин розглядав сукупність суттєвих та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного злочину (злочинах), надають його вчинку характер суспільної небезпеки, а винній особі – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [2, с. 126].

На думку В.В. Голіни, особистість злочинця – це сукупність природжених і соціально набутих рис, якостей, властивостей і пороків, що тією чи іншою мірою типово притаманні людям, які вчинили злочини й у яких ці властивості, якості, риси чи пороки виявилися [3, с. 96].

Як наголошує О.М. Гумін, особистість як стійка система соціально значущих рис людини проявляється під час діяльності та спілкування. Людина стає особистістю в процесі соціалізації, тобто в процесі виховання та освоєння соціальних функцій. Ідеалом є всебічно розвинена, гармонійна особистість. Її антиподом є відчужена, одностороння, духовно бідна, деформована особистість. у крайньому своєму вираженні ця деформація призводить до кримінальної активності [4, с. 173].

В українській кримінології традиційно особистість злочинця розглядається як сукупність соціально-психологічних властивостей, які утворилися в процесі соціалізації людини, і ситуацій, що зумовлюють її злочинну поведінку [5, с. 94].

Як зазначає М.І. Фіалка, під кримінологічною характеристикою особистості злочинця необхідно розуміти відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини й визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому та індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку цієї особи [1, с. 165].

С.А. Шалгунова, своєю чергою, визначає, що особа злочинця, як і будь-якої іншої людини, характеризується різноманіттям ознак, а саме демографічних (статтю, віком, станом здоров'я), моральних (світоглядом, інтересами, спрямованістю), соціальних (трудовах, сімейно-побутових) та психологічних (емоціями, темпераментом, вольовими якостями тощо). Ці ознаки відбиваються в індивідуальних властивостях особи злочинця, його відносинах із потерпілим. У психології існує визначення психологічної структури особи, що складається з чотирьох підструктур, таких як спрямованість особи (потяги, бажання, інтереси, ідеали, світогляд, переконання), що формується у процесі виховання; досвід (знання, вміння, навички і звички, набуті особистим досвідом, навчанням, але вже з помітним впливом біологічних якостей особи); індивідуальні особливості окремих психічних процесів як форм відображення (емоції, відчуття, мислення, сприйняття, увага, почуття, воля, пам'ять); біологічно обумовлена підструктура (темперамент особи, її статеві і вікові якості, а також патологічні зміни) [6, с. 128–129].

Характерною особливістю екологічних злочинів є переважаання серед осіб, котрі їх вчиняють, сільських жителів (73%). За даними Т.В. Корнякової, найбільша кримінальна активність сільських жителів спрямована на вчинення таких екологічних злочинів, як незаконне видобування корисних копалин (72,8%); незаконне полювання та незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (76,4%); забруднення або псування земель і безгосподарське використання земель (78,7%); незаконна порубка лісу (89,6%) [7, с. 238].

Узагальнення відомостей у звіті про осіб, які вчинили злочини, та звіті про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, дало змогу визначити освітній рівень виявлених осіб, котрі вчинили екологічні злочини. Як засвідчують розрахунки, вищу освіту мають 8,5%, частка осіб із професійно-технічною освітою становить 24%. Найчастіше злочини цієї категорії вчиняють особи, що

мають повну загальну середню або базову загальну середню освіту. Їхня питома вага становить 64%. На частку осіб, які мають початкову загальну або взагалі не мають освіти, припадає 3,2% [8, с. 130].

Найбільшу групу екологічних злочинців за видом зайнятості становили працевдатні особи, котрі не працюють і не навчаються. У середньому протягом аналізованого періоду їх частка становила 62,2%. Привертає увагу зміна зазначеного показника. Так, з 2014 р. питома вага цієї категорії осіб стабільно зменшується до мінімального значення у 2016 р. (55,0%), а далі так само стабільно збільшується до максимального значення у 2020 р. (71,9%). Другою за розміром категорією є безробітні. Середнє значення цієї категорії становить 16,2%. Характер змін цього показника є протилежним попередньому, адже з 2014 р. частка безробітних збільшується до максимального значення у 2018 р. (20,4%), а у подальшому стабільно знижується до мінімального значення у 2020 р. (11,1%). Названі структурні зміни ознак зайнятості не є специфічними щодо осіб, котрі вчинили екологічні злочини. Аналогічні тенденції властиві також загальній злочинності, про що згадується в науковій літературі [9, с. 267].

Вищезазначене додатково підкреслює гостроту проблеми маргіналізації українського суспільства, яка передусім проходить червоною лінією через соціально-економічну систему, виражається в неможливості у значній частини населення здійснити економічну самореалізацію через працю. У тому числі це стосується й тих, хто працює, але стає на шлях учинення злочину. Тут, певна річ, можна і треба вести мову про консьюмеризацію масової свідомості, поширення психології корисливості й споживацтва, що є загальносвітовою тенденцією. Проте не можна не вказати й на те, що сам факт працевлаштування жодною мірою не гарантує сучасному українцю те, що він не буде жити за межею бідності. На це вказує й низка статистичних макроекономічних показників у різні добробуту громадян, і саме життя [10, с. 112].

Привертають увагу одиничні випадки виявлення осіб, котрі вчинили екологічні злочини у складі організованої групи чи злочинної організації. Так, протягом 2009–2016 рр. було виявлено лише 40 таких осіб (37 для засуджених), що становило 0,36% від усієї кількості екологічних злочинців (0,4% від усієї кількості засуджених екологічних злочинців, або 1,3% від їхньої групової складової частини). Цей показник істотно менший за аналогічний показник загальної злочинності, а саме 0,51%, або 6 805 осіб, з них 13,7% складають особи, які вчинили злочини у складі організованих угруповань із міжрегіональними зв'язками. Щодо показників загальної судимості, то варто зауважити, що вони майже не відрізняються від аналогічних показників судимості за екологічні злочини, складаючи 0,4%, або 4 416 осіб (2,1% від їх групової складової частини), з яких 5,0% складають особи, які вчинили злочини у складі злочинних організацій [11].

Окрему категорію осіб, які є членами таких угруповань, становлять злочинці, що беруть участь у процесі надання та отримання дозволів (ліцензій) на природокористування та можливості впливати на довкілля, яка пов'язана з наданням корупційних послуг та отриманням тіншового прибутку, привласненням грошових коштів. Така діяльність у науковій літературі отримала назву «корумповане екологічне ліцензування».

Серед працівників таких органів є й такі, що мають лише деякі з функцій службової особи (наприклад, тільки адміністративно-господарські або організаційно-розпорядницькі). Однак ці особи також вважаються службовими, бо на підставі примітки до ст. 364 КК України особа, щоби бути визнаною службовою, повинна мати принаймні частину з названих там функцій. Це, наприклад, лісничі, інженери, що займаються питаннями охорони і захисту лісу, лісового господарства. Їхня діяльність тією чи іншою мірою пов'язана з відтворенням лісів, заготівлею деревини, обліком, контролем і розподілом лісової продукції, отже, вони можуть видавати обов'язкові розпорядження для своїх підлеглих.

Деякі працівники органів лісового господарства та лісової охорони можуть бути наділені функціями службових осіб через виконання ними професійних обов'язків. Наприклад, лісники виконують організаційно-розпорядницькі функції (керуючи роботою підлеглих та організовуючи їхню працю) або владні (здійснюючи охорону лісів від імені держави) [8, с. 130-132].

Ще одним із найбільш важливих компонентів характеристики особистості винного є вік, оскільки вікові особливості істотно впливають на поведінку людей, тягнуть за собою відмінності в соціальних функціях індивіда, обумовлених життєвим досвідом і стійкістю тих чи інших звичок [12, с. 328]. На користь попереднього судження вказують такі показники розподілу засуджених осіб за ознакою віку: 18–28 років – 30,5%, 29–39 років – 31,5%, 40–54 років – 26,9%, решта – осо-

би старших вікових груп, а також неповнолітні [13]. Аналіз вікової структури злочинців свідчить, що найвищий рівень злочинної активності спостерігається у віковому діапазоні від 18 до 39 років. Ця категорія осіб становить понад половину від загальної кількості правопорушників – приблизно 62%. Отже, незаконна порубка лісу, а також протиправне перевезення, зберігання та збут деревини найчастіше вчиняються представниками працездатного населення.

Для того щоби пояснити причини кримінальної поведінки, необхідно звернутися до інших характеристик винного. Так, більша частина осіб, які вчинили незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, проживали в сільській місцевості (76,8%) і не мали постійної роботи. Таким чином, незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу перш за все пов'язані з негативними наслідками соціально-економічних перетворень в Україні, такими як спад виробництва в селі, безробіття, зниження життєвого рівня загалом. Крім того, відсутність опалювальних систем, комунальних служб, налагодженого побуту в сільській місцевості теж своєю мірою спонукали окремих громадян до порушення кримінально-правових норм перш за все задля власного покращення соціально-побутових умов.

Стосовно освітнього рівня засуджених за ст. 246 КК України, то він доволі невисокий. Так, базову середню освіту мали 65,9% злочинців, професійно-технічну освіту – 24,2% засуджених, вищу освіту – 8,2%. У решти констатовано початкову освіту. Вагомі показники базової середньої і професійно-технічної освіти свідчать про належність більшості злочинців до представників малокваліфікованої робочої сили [13, с. 84].

Дослідження соціально-демографічних ознак злочинців за матеріалами узагальнення кримінальних проваджень показало таке. За статтею про незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, як правило, було притягнуто до відповідальності чоловіків (97%). Частка жінок складає 3%. Таке співвідношення пояснюється біологічними, фізичними, психологічними відмінностями чоловіка від жінки. Чоловіки мають більшу фізичну силу, необхідну під час заготівлі деревини, більшу витривалість, щоб дістатися місця порубки, яке, як правило, знаходиться у віддаленому від населеного пункту районі [8, с. 133].

Висновки. Кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства України засвідчує, що домінуючою формою протиправної діяльності є несанкціонована вирубка лісових насаджень. Соціально-демографічний профіль типового суб'єкта таких злочинів охоплює працездатних осіб із числа місцевого населення, які мають середню або неповну вищу освіту та позбавлені постійної зайнятості, зокрема у галузі лісового господарства. Питома вага таких осіб у загальній структурі правопорушників сягає 69%.

Кримінологічний портрет особистості злочинця, сформований на підставі статистичних даних, дозволяє виокремити такі визначальні характеристики: переважна більшість правопорушників – особи чоловічої статі (99%), що узгоджується із загальноосвітніми тенденціями гендерного розподілу злочинності; вікова категорія від 18 до 39 років охоплює 75% усіх виявлених суб'єктів, що свідчить про концентрацію злочинної активності у соціально продуктивних вікових групах; громадяни України становлять 99% від загальної кількості правопорушників; рівень освіти відповідає загальній середній або неповній вищій (61%); переважна більшість осіб на момент вчинення злочину перебувала поза сферою зайнятості та освіти (69%), що може свідчити про вплив соціально-економічної маргіналізації як криміногенного чинника. Особливої уваги заслуговує зростаюча частка групових форм злочинної діяльності. Зокрема, у 67% випадків у поведінці правопорушників фіксуються стійкі ознаки організованості, злочинного професіоналізму та корелятивних зв'язків з організованою злочинністю, що дає підстави розглядати незаконну порубку лісу не лише як ситуативне, а й як системне кримінальне явище. Натомість рівень рецидивної злочинності у цій категорії справ залишається відносно невисоким, що може пояснюватися латентністю повторних правопорушень або недостатньою ефективністю механізмів виявлення та документування таких фактів. Показово, що участь осіб жіночої статі та правопорушників, які діяли у стані алкогольного сп'яніння, є мінімальною, що вирізняє цей вид злочинності з-поміж інших категорій кримінальних правопорушень і вказує на його переважно раціональний, заздалегідь спланований характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фіалка М.І. Кримінологічна характеристика та кримінологічний портрет особистості злочинця: сутність і співвідношення понять. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019.

- № 2(21). С. 162-171. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d50d39ac-2b50-40fd-95a9-6ef34c80b7b0/content>.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред. В.В. Голіни; І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків: Право, 2009. 288 с.
 3. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження: монографія. Харків: Регіон-інформ, 2004. 210 с.
 4. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2014. № 810. С. 172–177. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-1-nomer-8104-2014/harakterystyka-osib-yaki-vchynayut-nasylstvo-v-simy>.
 5. Курс кримінології: Загальна частина: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джузи; О.М. Джуза, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
 6. Шалгунова С.А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. 548 с.
 7. Корнякова Т.В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: монографія. Київ: Ін-Юре, 2011. 408 с.
 8. Акіфзаде С.М. Криміналістична характеристика осіб та злочинних угруповань, які вчиняють незаконну порубку або перевезення, зберігання, збут лісу. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2021. Випуск 5. Том 2. С. 128-134. URL: https://www.nvppp.in.ua/vip/2021/5/part_2/22.pdf.
 9. Кулик О.Г., Наумова І.В., Бова А.А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 362 с.
 10. Максименцев М. Г. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини, передбачені статтею 240 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція.* 2018. № 36. Том 2. С. 110-113. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/28.pdf.
 11. Турлова Ю.А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.
 12. Кримінологія: підручник / О.М. Джуза, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. 612 с.
 13. Заїчко О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання незаконній порубці лісу: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2019. 211 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Ступник Я.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0